

УДК 347.777

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-18-168-171

Рубля Олександр Сергійович,

аспірант кафедри права та правоохоронної діяльності

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

as.rublya@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-5789-8886

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

У статті розглянуто значення захисту персональних даних у контексті забезпечення національної та інформаційної безпеки держави, проаналізовано правове регулювання у цій сфері.

У зв'язку зі стрімким розвитком цифрових технологій, широким використанням інформаційно-комунікаційних систем і поширенням електронного урядування, персональні дані громадян стали об'єктом підвищеного інтересу не лише з боку державних органів, а й приватного сектору. Зростаюча кількість кібератак, витоків даних та несанкціонованих втручань у цифрові системи свідчить про актуальність питання захисту персональної інформації як компонента інформаційної та національної безпеки. Це зумовлює необхідність ефективного правового та організаційного механізму захисту такої інформації.

Захист персональних даних вже давно вийшов за межі виключно приватно-правового регулювання і став важливим елементом національної та інформаційної безпеки. Саме тому вивчення сутності цього явища, аналіз нормативно-правової бази та виявлення практичних проблем є надзвичайно важливим для формування ефективної державної політики у сфері захисту персональної інформації.

Захист персональних даних є важливим чинником реалізації права на приватність та одночасно – інструментом зміцнення національної та інформаційної безпеки в умовах цифрової трансформації суспільства. Ефективна система захисту персональних даних має базуватись на балансі між інтересами особи та публічними потребами держави. Необхідним є не лише посилення законодавчого регулювання, а й розвиток інституційного механізму контролю, просвіта населення та впровадження сучасних кіберзахисних технологій.

Ключові слова: персональні дані, захист персональних даних, безпека, національна безпека, інформаційна безпека.

Rublya O. PERSONAL DATA PROTECTION AS A COMPONENT OF NATIONAL AND INFORMATION SECURITY: CONCEPT AND ESSENCE

The article considers the importance of personal data protection in the context of ensuring national and information security of the state, analyzes legal regulation in this area.

In connection with the rapid development of digital technologies, the widespread use of information and communication systems and the spread of e-government, citizens' personal data have become the object of increased interest not only from government agencies, but also from the private sector. The growing number of cyberattacks, data leaks and unauthorized interventions in digital systems indicates the relevance of the issue of protecting personal information as a component of information and national security. This necessitates the need for an effective legal and organizational mechanism for protecting such information.

Personal data protection has long gone beyond the limits of exclusively private law regulation and has become an important element of national and information security. That is why studying the essence of this phenomenon, analyzing the regulatory framework and identifying practical problems is extremely important for the formation of effective state policy in the field of personal information protection.

Personal data protection is an important factor in the realization of the right to privacy and at the same time a tool for strengthening national and information security in the context of the digital transformation of society. An effective system of personal data protection should be based on a balance between the interests of the individual and the public needs of the state. It is necessary not only to strengthen legislative regulation, but also to develop an institutional mechanism of control, educate the population and introduce modern cyber security technologies.

Keywords: personal data, personal data protection, security, national security, information security.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві персональні дані набувають особливої цінності, перетворюючись на стратегічний ресурс, від безпеки якого залежить не лише захист прав і свобод громадян, а й стабільність держави загалом. У контексті гібридних загроз, кіберзлочинності, зростаючої кількості інформаційних атак та втручань у приватну сферу особи, питання забезпечення надійного захисту персональних даних набуває особливої ваги. Недостатня ефективність наявних механізмів захисту призводить до витоків конфіденційної інформації, втрати довіри громадян до державної влади, а також створює передумови для маніпулювання суспільною свідомістю.

Захист персональних даних тісно пов'язаний із питаннями інформаційної та національної безпеки, оскільки дозволяє не лише мінімізувати внутрішні загрози, а й протидіяти зовнішньому впливу через інформаційні технології. У зв'язку з цим, виникає об'єктивна необхідність оновлення національного

законодавства у сфері захисту персональних даних, його гармонізації з європейськими стандартами, а також впровадження ефективних правових та технічних інструментів для забезпечення реального захисту особистої інформації громадян. Усі ці аспекти зумовлюють актуальність подальших наукових досліджень тематики захисту персональних даних як одного з ключових елементів національної та інформаційної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання захисту персональних даних, національної та інформаційної безпеки досліджувалося низкою вітчизняних вчених, таких як: І. Кисельов, А. Чернобай, О. Брель, В. Брижко, Р. Майданик, А. Пазюк, В. Цимбалюк, М. Швець та інші. Водночас в Україні проблема захисту персональних даних не втрачає актуальності, оскільки у сучасному інформаційному суспільстві персональні дані набувають стратегічного значення, а їх збирання, обробка та зберігання прямо впливають як на права і свободи окремої людини, так і на рівень безпеки держави в цілому.

Мета статті – є визначення поняття та сутності захисту персональних даних як важливого елементу національної та інформаційної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Персональні дані як правова категорія є ключовим елементом системи захисту приватного життя особи. Згідно із Законом України «Про захист персональних даних», персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [1]. Це визначення охоплює як прямо вказану інформацію про особу (наприклад, ПІБ, ідентифікаційний код, адреса проживання), так і дані, які в сукупності з іншими дозволяють встановити особу.

Вперше визначення персональних даних було надано у Конвенції Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» від 28 січня 1981 року № 108, де зазначено, що «персональні дані – означає будь-яку інформацію, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною» [2].

На сьогодні Конвенція Ради Європи 1981 року залишається ключовим міжнародним актом, який встановлює базові принципи захисту прав людини у сфері обробки персональних даних та слугує глобальним правовим орієнтиром у цій галузі. Аналізуючи визначення персональних даних, закріплене в українському законодавстві, у порівнянні з відповідним положенням Конвенції, можна зробити висновок, що під час підготовки та ухвалення Закону України «Про захист персональних даних» (2010 р.) було враховано європейський підхід до розуміння цієї правової категорії.

Крім нормативного визначення персональних даних варто проаналізувати тлумачення науковців, які пропонують доктринальне розуміння такої правової категорії як персональні дані. Так, на думку М. Сасенка, під поняттям персональні дані варто розуміти дані про живу людину, котра ідентифікована або може бути ідентифікована на основі цих даних чи на основі додаткової інформації, що може потрапити до особи, яка контролює дані, що містять вираження становлення до цієї людини й указівку на певну мету або плани стосовно цієї людини з боку особи, яка контролює дані, або іншої особи [3, с.103]. О. Дяковський визначає персональні дані як відомості чи сукупність відомостей про живу фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована з урахуванням встановленого законом поділу персональних даних та поняття «обіг персональних даних» [4, с. 4]. А. Щербина пропонує під персональними даними розуміти відомості чи їх сукупність, що характеризує соціальний, майновий, політичний, релігійний статус фізичної особи, за якими вона ідентифікується іншими суб'єктами, у тому числі суб'єктами владних повноважень в процесі реалізації їх компетенції, і незаконне використання яких може завдати фізичну, моральну чи матеріальну шкоду суб'єкту персональних даних [5, с. 48].

Отже, у науковій правовій літературі відсутнє однозначне трактування поняття «персональні дані», однак аналіз позицій науковців свідчить про наявність спільного бачення ключових ознак цього явища. Водночас і законодавець зупинився на лаконічній дефініції, яка найбільш точно відображає сутність цієї правової категорії та відображає європейський підхід до її розуміння.

Персональні дані становлять собою структуровану систему, що включає в себе сукупність різноманітних елементів. Так, до загальних персональних даних науковці відносять: прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, а також інші персональні дані, які за згодою суб'єкта цих даних розміщені в загальнодоступних базах персональних даних і на момент їхнього обігу та/або обробки не були вилучені або знищені з цих баз [6, с. 94].

У ст. 4 Загального регламенту про захист персональних даних в країнах ЄС (General Data Protection Regulation (GDPR)) фізична особа, яку можна ідентифікувати, є такою особою, яку можна ідентифікувати, прямо чи опосередковано, зокрема, за такими ідентифікаторами як ім'я, ідентифікаційний номер, дані про місцеперебування, онлайн-ідентифікатор або за одним чи декількома факторами, що є визначальними для фізичної, фізіологічної, генетичної, розумової, економічної, культурної чи соціальної сутності такої фізичної особи [7].

Згідно мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 20.01.12 р. у справі № 2-рп/2012, суд зазначив що «інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті

майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема з членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися та відбуваються у побутовому, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування» [8].

Одним з важливим конституційних прав є право на захист персональних даних, (ст. 32 Конституції України), яке гарантує кожному право на не втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Основним законодавчим актом у цій сфері в Україні є Закон України «Про захист персональних даних» від 1.06.2010 р. № 2297-VI, який регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних [1].

Чинний нормативно-правовий акт не містить визначення захисту персональних даних. Проте, на підставі аналізу фазової літератури, можна прийти до висновку, що захист персональних даних – це система правових, організаційних і технічних заходів, спрямованих на забезпечення конфіденційності, цілісності та недопущення неправомірного доступу, обробки чи поширення інформації про фізичну особу, що дозволяє її ідентифікувати.

Основними способами захисту персональних даних є правові (прийняття відповідних змін до законодавства у сфері захисту персональних даних), організаційні (активна робота державних органів щодо забезпечення належного рівня кібербезпеки та впровадження передового зарубіжного досвіду протидії кібератакам), технічно-програмні (відповідне програмне забезпечення, своєчасне оновлення програм та належне адміністрування) [9, с.144 – 145].

У сучасному інформаційному суспільстві персональні дані є стратегічним ресурсом, а їх захист – одним із ключових елементів забезпечення національної безпеки. Зростання кількості кібератак, витоків конфіденційної інформації, незаконного збору та обробки персональних даних підвищує рівень загроз не лише для приватних осіб, але й для функціонування державних інституцій, економіки та правопорядку.

Сама сутність національної безпеки виступає багаторівневим утворенням, що виражає складну ієрархічну побудову дійсності, складну систему опосередкованих залежностей різного роду та порядку, що перебувають на різних рівнях сприйняття цього явища. Інакше кажучи, національна безпека може розглядатися і сприйматися як на звичайному, побутовому рівні відображення цього явища, так і на теоретичному рівні [10, с. 25].

Більшість наукових досліджень «національну безпеку» визначають як захищеність (стан захищеності) життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а під інтересами розуміють, як правило, сукупність потреб (без відповідних здібностей) того чи іншого суб'єкта безпеки (особистості, суспільства, держави тощо) [11].

На законодавчому рівні в Україні окремі аспекти національної безпеки вперше були закріплені в Декларації про державний суверенітет України. У Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII під поняттям «національна безпека України» законодавець розуміє захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [12].

Однією із складових та водночас основою національної безпеки є інформаційна безпека. Вона посідає провідне місце в системі національної безпеки, оскільки саме вона забезпечує стабільність інформаційного простору, захист персональних даних, протидію дезінформації та кіберзагрозам, що безпосередньо впливають на суверенітет та стійкість держави. Інформаційна безпека охоплює захист інформаційного простору держави, недопущення зовнішнього інформаційного впливу, а також забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності критичної інформації, включаючи персональні дані громадян.

І. Боднар розглядає інформаційну безпеку як національну безпеку в інформаційній сфері, підкреслюючи її суттєве значення у забезпеченні національної безпеки. Це сприяє успішному вирішенню завдань в політичній, соціальній, економічній та інших сферах державної діяльності. На її думку, інформаційну безпеку слід розуміти як «сукупність засобів забезпечення інформаційного суверенітету України, захист інформаційної сфери від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз» [13].

Ю. Максименко крізь призму змісту категорії «національна безпека» виокремив два підходи у визначенні поняття інформаційної безпеки – «статичний» та «динамічний». «Статичний підхід» пов'язаний з тим, що національна безпека визначається через конструкцію «стан захищеності» (захисту) та «динамічний підхід» – під національною безпекою дослідники розуміють певний процес, діяльність тощо. На його думку, більш доцільним є другий підхід, оскільки розкриття лише однієї сторони – стану захисту при визначенні поняття національної безпеки вважається неповним. За такого розуміння нівелюються і втрачаються такі важливі властивості та функції безпеки, як превентивні дії – звуження, послаблення, усунення і попередження небезпек та загроз [14, с. 16].

У сучасних умовах національної безпеки України питання захисту персональних даних набуває особливої ваги. Попри існування базового законодавчого регулювання, практика його реалізації демонструє низку проблем, які впливають на ефективність захисту прав громадян у сфері інформаційної безпеки.

Захист персональних даних в Україні тісно пов'язаний з такими напрямками національної безпеки, як інформаційна безпека, кібербезпека, правова безпека та дотримання прав людини. У цьому контексті особливу увагу слід приділити ролі держави у регулюванні процесів збирання, зберігання, обробки та поширення персональної інформації, а також формуванню відповідної нормативно-правової бази та ефективних механізмів її реалізації. В умовах інформаційного протистояння захист персональних даних стає не лише приватною справою окремої особи, а й питанням національного інтересу. Несанкціонований доступ до баз даних, викрадення інформації про громадян, військових, посадовців може бути використано з метою дестабілізації, шантажу, інформаційних атак, підриву довіри до державних інституцій.

Висновки. Таким чином, у юридичному значенні персональні дані — це інформація, яка дозволяє встановити конкретну фізичну особу, незалежно від того, чи це здійснюється на підставі однієї ознаки чи сукупності декількох. Персональні дані становлять одну з ключових категорій інформаційного права, оскільки безпосередньо пов'язані з реалізацією права на повагу до приватного життя людини, закріпленого як у національному, так і в міжнародному праві.

Захист персональних даних є критично важливою умовою забезпечення інформаційної та національної безпеки України. Успішна реалізація політики у цій сфері вимагає оновлення законодавства, технічного переоснащення інфраструктури, міжнародної співпраці та формування цифрової культури як серед державних інституцій, так і громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про захист персональних даних: Закон України від 1.06.2010 № 2297-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
2. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних Страсбург, 28 січня 1981 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text
3. Саєнко М.І. Сучасне правове регулювання інформаційних відносин у сфері захисту персональних даних в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 103.
4. Дяковський О.С. Правове забезпечення захисту персональних даних: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2019. 17 с.
5. Щербина А.О. Адміністративно-правове регулювання використання персональних даних суб'єктами владних повноважень в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2020. 232 с.
6. Різак М.В. Класифікація персональних даних як необхідний елемент введення ефективної комунікації в суспільстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 6-3(1). С. 90–94.
7. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16?find=1&text=персональні+дані#Text
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частини першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України № 2-рп/2012 URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=167724>
9. Малімон В.І. Способи захисту персональних даних громадян як пріоритет національної безпеки України. URL: <https://reicst.com.ua/asp/article/download/233/204/317>
10. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
11. Кадебська Е. В., Лопоха В. В. Національна безпека як правова категорія. *Сорок другі економіко-правові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (26.11.2019 р.). Львів, 2019. С. 107-109.
12. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
13. Боднар І.Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 1. С. 68-75.
14. Максименко Ю.Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 22 с.

Стаття надійшла до редакції 3.06.2025